



(MTI Fotó: Soós Lajos)

# Prof. Dr. Kilényi Géza DSc

(1936–2016)

## Dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter megemlékezése

### Kilényi Géza temetésén

(Budapest, 2017. január 3.)

Tisztelt Gyászoló Család, Barátok, Pályatársak, egykori Tanítványok!

Már ebből a megszólításból is kitűnik, hogy milyen sokakat ért veszteség; hogy milyen sokrétű és gazdag életút állt a szeretett és tisztelt Kilényi Géza mögött.

Hosszú pálya volt az övé. De még maradhatott volna velünk; ezt kívántuk volna tőle.

Kilényi Géza az élet, a szakma, a tudomány több területén is maradandót alkotott. Érdemes felidézni az indulás, a pályakezdés éveit. Gyula városának öntudatos szülötte, értelmiségi, de nem jogász család sarja volt. A Trianon utáni Magyarországon talán ez a város őrizte leginkább a többnyelvűség kultúráját, a magyar mellett német és román nyelveivel. Ez a milió bizonyára közrejátszott későbbi szellemi nyitottságának, élénkségének kialakulásában. Jogászi pályakezdésében volt valami esetlegesség. Eredetileg újságíró szeretett volna lenni. Ez azonban a háború utáni Magyarországon, a rendszer ideológiai adottságai miatt a szellemi függetlenség teljes feladását követelte volna, és ezt nem kívánta vállalni.

Így az ELTE jogi karát választotta, és megfogadta, hogy ha már így alakult, akkor jó jogász lesz belőle. A tehetség, a szellemi élénkség és a felelősségtudat nála nem kizárják, hanem erősítik egymást.

Kilényi Géza abban a rendszerben kezdte el jogászi életét, amelyet hol szocialistának, hol kommunistának nevezünk. Egy olyan világban, amelyet vak fegyelem, zárt, monolitikus gondolkodás jellemez. Gondolatszabadság – legalábbis hivatalosan – nem volt. Ebbe azonban nem mindenki törődött bele. Kilényi Géza nem volt forradalmár, de ahhoz a kreatív kisebbséghez tartozott, amelyik nem nyugodott bele a fennálló állapotokba, nem is kötött elvtelen kompromisszumot, hanem a szabadság létező kis köreit igyekezett tágítani. Már másodévesen demonstrátori kinevezést kap az államigazgatási jogi tanszékre, és megválasztják a tudományos diákkör titkárává is. Az ő nemzedékének tagjairól fel szokták jegyezni, hol voltak 1956. október 23. és november 4. között. Ki-

lényi Géza az egyetemi nemzetőrség tagja volt, és november 4-én közelről nézett bele egy orosz tank ágyúcsövébe, amely a kar épülete ellen vonult fel. Bizonyára szép karriert csinált volna nyugaton. Ő azonban itthon maradt. Akkor még nem tudhatta, hogy évtizedek múlva olyan történelmi feladatok várnak rá, amelyeket a sors más hazában talán nem kínált volna neki.

Pályája gyorsan indul. Még a diploma megszerzése előtt ügyészi kinevezést kap. Járási, megyei ügyészségen, majd tizenhárom évig a Legfőbb Ügyészségen dolgozik. Az általános felügyelettel kapcsolatos ügyekkel foglalkozik. Később úgy nyilatkozott, hogy amit a közigazgatásról tud, azt itt tanulta meg.

Ne felejtjük el, hogy ekkoriban a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata csak nagyon szűk körben létezett: inkább az ügyészség léphetett fel ezek törvényességének őreként. Eközben tudományos fokozatot szerez: 1968-ban az állam- és jogtudományok kandidátusává, 1978-ban a jogtudományok doktorává avatják.

A pályakezdés és az ügyészségi évek után 1975-ben pályája új szakaszba lép. Pestről Budára teszi át székhelyét, hogy a Tanácsigazgatási Szervezési Intézet, majd annak 1977-ben megindult árszervezése után az Államigazgatási és Szervezési Intézet tudományos igazgató-helyettese vezetője legyen, majd az MTA keretén belül működő Államtudományi Kutatások Programirodájában a hazai közjogi kutatásokat irányítsa. Ekkoriban ér engem az a kiváltság, hogy megismerhetem és vele dolgozhatom, mint az intézet tudományos segédmunkatársa. Fiatal és kezdő jogászként „Géza bácsi” volt nekem. Korábban is hallottam már legendás munkabíró képességéről apósától, Takács Józsi bácsitól, akivel azelőtt együtt dolgozhattam az Országgyűlési Könyvtárban. Nem csalódtam: azonnal felismertem, hogy nagy tudású közigazgatási jogász, kiváló szervező, előrelátó, előregondolkodó ember mellett dolgozhatom. Én úgy látom, hogy Kilényi Géza 1981-től kezdve a rendszerváltás egyik legfontosabb közjogi előkészítője volt, amiben nagy örömét lelte. Nem állítom, hogy tudta, a rendszerváltás belátható időben bekövetkezik. Ismétlem: nem volt forradalmár. Őt a tudás, a szakma lehetséges legmagasabb színvonalú művelése érdekelte. Ebből is lehet azonban forradalom: a „*minőség forradalma*”, Németh László

ló kifejezésével élve. Amit ő csinált, és amiben mi, fiatalok segíthettük őt, nem volt látványos. Ám azzal, hogy ő a tudományos kutatások során az összehasonlító jogot helyezte középpontba, és megismertette a nyugati világ egyes közjogi és igazgatási jogi megoldásait a hazai közönséggel, óhatatlanul a rendszer kereteit tágitotta, és valami új felé mutatott, terelt.

Sokszor alig észrevehető módon. A szellem embereként soha nem félt attól, mit gondol az akkori hatalom. Azt szokta mondani: nem azért vagyunk itt, hogy megijedjünk, hanem hogy megmutassuk, mit lehet tenni. Szisztematikusan készült az új alkotmány elméleti megalapozására, de bizonyos játékszabályokat be kellett tartani. A politikai vezetés hallani sem akart új alkotmányról, legfeljebb a régi továbbfejlesztéséről. De arról szó sem volt, hogy földadja. Kiadványsorozatot indít *„Az alkotmány továbbfejlesztésének elméleti megalapozása”* címmel. Tanulmánykötetet írat ombudsmanról, az állami ellenőrzés rendszereiről, alkotmánybíráskodásról, közigazgatási bíráskodásról, kormányzati struktúrákról, a média szerepéről, az állam és egyház viszonyáról... Akarva-akaratlanul, ezek a híres *„kék kötetek”* egyfajta szellemi előkészítésként szolgáltak a jogi rendszerváltozáshoz. Számos kérdésben előrelátás volt rá jellemző. Egyszerre volt igazi menedzser és tudós. Ritka párosítás. Nem csak kutatott, hanem segítette a fiatalokat megtanulni kutatni, írni...

A nyolcvanas években a közjogi kutatások terén Kilényi Géza megkerülhetetlenné válik. 1986-tól az MTA Államtudományi Kutatások Programirodája igazgatója, 1984 és 1989 között az Alkotmányjogi Tanács tagja, amely az Alkotmánybíróság elődjének tekinthető. Határozott egyéniség. Mindig új, időnként meghökkentő dolgokkal hozakodik elő, hogy inspirálja a közéletet. A rendszerváltozás közjogi szellemi bázisa 1988-89-re az ő jóvoltából is készen áll, megvannak a javaslatok, az új házszabály. Így alakul meg a Németh-kormány, amelynek igazságügyi minisztere Kulcsár Kálmán. Az új alkotmányért és a közjogi jogalkotásért felelős miniszterhelyettes pedig Kilényi Géza. Kulcsár Kálmán, Kilényi Géza, Sárközi Tamás, Petrik Ferenc vezetik akkor a tárcát: aranykor, aranycsapattal.

Nagy szaktekintélyek, akik azonban tudják, hogy szerepük átmeneti. Legalábbis, ha saját maguk jól dolgoznak azon, hogy átmeneti legyen, hiszen szabad választásokat, a szabad világhoz csatlakozásunkat készítik elő. Jogász nemzet a magyar, ők pedig a rendszerváltozáshoz vezető utat jogalkotással rakják ki. Ők készítik elő a rendszerváltás nagy törvényeit. Az 1989. évi II. törvény az egyesülési-, a III. törvény a gyülekezési jogról, valamint az 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról bevonulnak a történelembe. Soha nem felejttem el, amikor Kilényi Géza az Országház utca 30-ban, a Jogtudományi Intézetben közli velem, hogy csupán néhány nap választ el bennünket a többpártrendszerrel. Ez akkor hihetetlennek tűnt számomra. Kilényi Géza pedig beírta nevét a rendszerváltoztatás történetébe, és nem csak a jogtörténetbe, hanem általában a magyar történelembe.

Kilényi Gézára én nem mint kortárs a kortársra, hanem mint fiatal a mentorára tekintettem és néztem fel. Mégsem a múlt, hanem a jövő embere tudott lenni a mi generációnk szemében. A régi *establishment*hez tartozott valamiképpen, de friss tudott maradni, és így nem kényszerült távozni. A mór

megettette kötelességét, de még nem mehet, mert nagyobb szükség van rá, mint valaha. Amit a nyolcvanas években vett, annak a kilencvenes években arathatta le gyümölcsseit. 1990-99-ig alkotmánybíró. Ez tehát az újabb, harmadik szakasza pályájának. E hivatalában is markáns vélemények megfogalmazójaként válik ismertté. Talán szabad azt mondani, hogy a végül az Alkotmánybíróság elnökévé választott Sólyom László ellenpontja. Nem riválisa, vagy ellenfele: inkább kiegészítik egymást. A láthatatlan alkotmányt szem előtt tartó Sólyomhoz képest Kilényi a jogállam inkább normativista irányzatához tartozik: a pozitív jog felé hajló ágon képviseli, védelmezi a jogállamot. Az összehasonlító jogi háttértudása itt is fontos szerephez jut.

Sólyom filozofikus jogfelfogását Kilényi mérsékelt pragmatizmusa egészíti ki. Az Alkotmánybíróságon egy másik aranycapat tagjaként látjuk tehát viszont Kilényi Gézát, amelyet olyan nevek fémjeleztek, mint a hozzá közel álló Ádám Antal, Holló András, vagy akár a néhai Zlinszky János, akit Kilényihez hasonló jogfelfogás és személyes barátság fűzött. Egy mély elméleti és bölcséleti, belső vitákat folytató Alkotmánybíróság szükséges volt az új, demokratikus és jogállami rendszer megszilárdításához.

Ügyész, rendszerváltást előkészítő közjogász, alkotmánybíró... De még ez sem elég. Kilényi Géza egyetemi tanárként is örök emlékezetben marad. 1996-ban a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen lesz tanszékvezető egyetemi tanár. Színes egyéniségű előadó, aki nemcsak elméleti felkészültségével, hanem jogesetekkel ragadja magával hallgatóit. Ha van, ahol humor nélkül nem lehet megélni, akkor az a tanítás. Kilényi Gézának e talentumból is bőven mértek. Szállóigék fűződnek a nevéhez, mint például: *„A hülyeség önmagában nem alkotmányellenes”*.

Kilényi Géza beírta magát a magyar közigazgatási jogtudomány nagy könyvébe. Ahogy egykor ő maga, most emléke lesz megkerülhetetlen. De nélkülözünk kell majd őt, aki nélkülözhetetlenné vált. Nekem személy szerint ez nehéz lesz. Engem, mint sokakat, ő indított el a pályán. Bátorított, feladatokat adott. Egy magamfajta fiatalembernek ez nagy élmény volt. A közigazgatási bíráskodás témakörében mentorom volt. Nélküle nem lennék az, aki vagyok. És itt nem elsősorban arra a hivatalra gondolok, amelyet jelenleg viselek. Szellemi attitűdöm, szakmai örökségem lenne más, szegényebb nélküle. Szellemi szabadsága tette őt követendő példává számomra. Nem volt politikus, de politikusok között mozgott.

Az, hogy ki van kormányon, csak addig és annyiban érdekelte, hogy vajon hogyan érheti el közjogi javaslatainak támogatását. Saját értékrendje szerint élt. Egy dolog vezérelte: a jogállam eszménye. Előbb azért, hogy megteremtsük, utóbb azért, hogy őrizzük. Büszke vagyok rá, hogy igazságügyi miniszterként Deák Ferenc-díjjal tüntethettem ki 2014 szeptemberében.

A közjog mellett más szenvedélye is volt: a horgászat. Ebben feltétlenül békességet talált az az ember, aki egyébként nem félt a vitától, de nem kereste a felesleges konfliktust sem. A vízpart csendje jól illett hivalkodást kerülő, szikár, céltudatos jelleméhez.

Most egy másfajta, még nagyobb csend, és – hiszem – még nagyobb békesség veszi őt körül. Minket pedig a gyász. Ám

az igazi gyász nem csak szomorúság, az elválás fájdalma, hanem hálaadás is. Köszönet Kilényi Gézáért, és Kilényi Gézának is. Személy szerint, de sokak nevében, mondhatom, Géza bátyám: köszönöm, amit Tőled tanultam és kaptam.

## Dr. Holló András az Alkotmánybíróság volt elnöke

### Múltidéző...

Amióta végső búcsút vettünk Kilényi Gézától, sokszor fel-fel villan emlékezetemben arca, gesztusai és egy-egy történet, amit társaságában átéltem. Ez az emlékezet hosszú időt ölel fel a Legfőbb Ügyészségtől az Igazságügyi Minisztériumon át az Alkotmánybíróságig. Több évtized, több évtizednyi emlék.

### I.

Az első találkozásom Kilényi Gézával utolsó éves egyetemi hallgató koromban történt. Az egyetem vezetése a végzős hallgatóknak – a jogászai hivatásrendek képviselőnek jelenlétével – fórumot biztosított, hogy nyilatkozzanak, melyik jogász hivatás iránt érdeklődnek. Én jeleztem, hogy az ügyészségen kívánok elhelyezkedni, mégpedig az általános törvényességi felügyeli szakágban; részben közjogi érdeklődésem miatt (az Államjogi és Államigazgatási Jogi Diákkör tárelnöke voltam, az Államjogi Tanszék demonstrátora), másrészt szakmai kihívás okából is, részben mert ez az ügyészi felügyelet „még nincs kidolgozva”.

Amikor kijöttem a teremből és a hosszú folyosón alig tettem meg néhány lépést, gyors határozott cipőkopogást hallva a hátam mögött, önkéntelenül megfordultam. Magas, vékony férfi, komoly arccal, szinte szügeráló tekintettel intett nekem, hogy várjam meg. Megismertem, ő volt, aki a teremben az asztal szélén ült, de azt nem tudtam, hogy melyik hivatásrendet képviseli. Bemutatkozott. „Dr. Kilényi Géza vagyok a Legfőbb Ügyészségtől. Szóval azt mondod, hogy az általános felügyelet nincs kidolgozva?” – kérdezte inkább szigorúan, mint barátságosan. Zavarba jöttem, ugyanis ezt a véleményt Beér János professzortól, az Államjogi Tanszék vezetőjétől hallottam egy beszélgetésünk során, talán éppen ezt a témát ajánlva nekem. Nem akartam a professzorra hivatkozni, ezért csak annyit mondtam, hogy a Tanszéken ezt hallottam. „Ki van az dolgozva” – mondta és hozzátette, ez egy új, speciális ügyészi felügyeleti ág, amely elsősorban az államigazgatás törvényességére ügyel, szakmailag igen érdekes, izgalmas terület, nem fogom megbánni, ha ezen a területen akarok majd dolgozni és elköszönt.

1969-ben a XI.; XXII. kerületi Ügyészségen kezdtem meg ügyészi munkámat, ahogy terveztem, az általános felügyeleti szakágban. Lelkesen, kellő ügyészi öntudattal kezdtem a munkához. A lelkeség és lelkiismeretesség mellett, munkám szakmai megítélése is nyilván hozzájárult ahhoz, hogy 1972-ben már a Legfőbb Ügyészség Általános Felügyeleti és Polgári Jogi Főosztályának ügyésze lettem.

Itt találkoztam újból Kilényi Gézával, és innen kezdve szakmai életutunk – egyetlen kivétellel, amikor ő a Államtudományi Kutatások Programirodáját vezette – lényegében összefonódott.

Kilényi Géza a Legfőbb Ügyészség csoportvezetőjeként, besorolásánál messze jelentősebb rangot töltött be. Komoly szaktekintélyként az Általános Felügyeleti Osztály ügyészeinek rendszeres konzultációs partnere volt. Írt a vezetők számára a szakmai értekezletekhez áttekintő anyagokat, s ő írta a legfőbb ügyész országgyűlési beszámolóinak az általános felügyeleti szakágra vonatkozó részét. De írt – strómanként – szakkikéket is magas rangú ügyészi vezetők nevével. A szakterület legfőbb ügyészségi elvi állásfoglalásai nagy részének is szerzője volt, melyek a Legfőbb Ügyészség hivatalos lapjában, az Ügyészségi Értesítőben jelentek meg. Csak neki volt saját leírója, aki az ő szobájában dolgozott. Az államigazgatást érintő jogszabálytervezetek szakértői szintű kodifikációs értekezleteinek állandó résztvevője volt.

Sokszor voltam a szobájában, sok tanulságos szakmai beszélgetés emléket őrzöm. „Apikám, én ezt így csinálnám...” – és már mondta is szinte nyomdakész indoklását. A szobájából kifelé menet, amikor már álltunk, érvelését a könyökekből indított bökésekkel nyomatékosította. Erre az igazi „kilényis” mozdulatra még az unokája is emlékezett, nagyapjától búcsúzva...

Kilényi Géza – mint említettem – a formálisan csoportvezető, informálisan messze magasabb rangban, a nem büntető ügyészi felügyelet szellemi arcúlatát, érdemi tevékenységét meghatározó ügyész volt, aki nemcsak komoly szakmai tudásával, de jó humorával is a Legfőbb Ügyészség egyik legnépszerűbb munkatársa volt.

### II.

A törvényesség őrzését szakmai hivatással és meggyőződéssel gyakorló ügyész számára – a hetvenes és a nyolcvanas évekre gondolva – nem jelentett elkülönült, kiemelt értékű szintet az alkotmányosság, a „közönséges” törvények felett álló alkotmány érvényesülésének védelme. Ennek alátámasztására hivatkozom 60-as, 70-es és 80-as évek vezető – nemzetközi hírű – jogtudósára Szabó Imrére, akinek értékrendjében az alkotmányosság a törvényesség része volt. Bihari Ottó pécsi professzor szállt vitába vele<sup>1</sup>, elválasztva az alkotmányosságot a törvényességtől, az előbbi kiemelt értékűként tételezve. Az alkotmányosság intézményes védelmének igényét több, mint tíz évvel később, az akadémiai székfoglalójában<sup>2</sup> vetette fel, igen óvatos megfogalmazásban.

Kilényi Géza azonban nemcsak ügyész volt, hanem tudós is, aki Bihari professzorhoz hasonlóan az alkotmányosság és a törvényesség viszonyát hierarchikusan értelmezte. Ezért nem véletlenül álmodozott az intézményes alkotmányvédelemről és a jogászai szakma csúcsáról, az alkotmánybírói hivatásról.

A Legfőbb Ügyészség utáni munkahelyén, az Államigazgatási Szervezési Intézetben, ami nekem is a Legfőbb

<sup>1</sup> Alkotmányosság és törvényesség. Jogtudományi Közlöny 1960. 10. szám

<sup>2</sup> Belső ellentétek és kiegyenlítések a szocialista államszervezetben. (1974)

Ügyészség utáni munkahelyem lett (ő igazgató-helyettes és kutatásvezető), szobájában ülve, beszélgetéseink visszatérő témája volt az alkotmánybíráskodás és az egyszer talán közös munkahely reménye.

Hogy az álomból valóság lett, abban Kilényi Géának nem kis szerepe volt. Az említett Programiroda vezetőjeként – 1987-ben, mint egy „szellemi előjátékként” – kiadta két kötetben, egy jelentős terjedelmű bevezető tanulmánnyal (Pikler Kornél), az európai alkotmánybírásgokról szóló törvényeket. Igazságügyi miniszterhelyetteseként – 1998-ban, miután megszületett a politikai döntés az új alkotmány előkészítéséről – megírta „A Magyar Népköztársaság új Alkotmányának Szabályozási Koncepcióját”, ebben önálló fejezetet szentelve az Alkotmánybírásnak. Végül ő volt az, aki a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások napirendjére kerülő – az Igazságügyi Minisztérium által elkészített – sarkalatos törvény-tervezetek (alkotmánymódosítás, választójogi- és párttörvény-tervezetek) köréből nem engedte kivenni az Alkotmánybírásról szóló törvény tervezetét.

1989. november 23-án az álom teljesült: az Országgyűlés Kilényi Gézát alkotmánybíróvá megválasztotta.

Nagy lendülettel vetette bele magát az Alkotmánybíráskodás szervezetének kiépítésébe. Az ő ötlete volt az ún. alkotmánybírói „stáb-rendszer” – az alkotmánybírák függetlenségét biztosító szervezeti modulok kialakítása, nevezetesen: minden alkotmánybíró önálló szervezeti egységgel – két tanácsadó, titkár és titkárnő rendelkezzen. A hivatal vezetésére két – igazgatási és tudományos – főtitkárt javasolt. Az akkor már elnökhelyettes Sólyom Lászlóval végül is személyemben, egy főtitkárban állapodtak meg. Főtitkárként 6 évig, majd kollégjaként, alkotmánybíróként 1996. november 16-ától 1998. november 23-ig – mandátuma megszűnéséig – dolgoztunk együtt. Kilényi Géza magas hivatástudattal, szinte szenvedéllyel volt alkotmánybíró. Ő érezte át talán a legjobban – néha kissé eltúlozva ... – e tekintélyes tisztség rangját, méltóságát. Ő nem hordta, hanem viselte a talárt, ő talárban nem ment, hanem vonult a nyilvános hirdetésekre. Minden Teljes Ülésre, nemcsak a saját ügyéből, maximálisan felkészült; az ügyekhez csak lényegi, tartalmi megjegyzéseket fűzött. Az ún. „mákoló”, aprólékos mondatszerkesztési; fogalmazási javaslatokat ki nem állhatta: ezek elhangzása után, sok esetben szarkasztikus megjegyzésekkel fűszerezte mondanivalóját. Hozzászólásai sok esetben meghatározták a döntések végleges tartalmát. Kilényi Géza jogszemlélete jellemzően pozitívista volt, szemben Sólyom László teoretikus szemléletével. (Erre utalt búcsúbeszédében Trócsányi László igazságügyi miniszter is.) Ez a két nézőpont és meghatározó képviselőik egymásra is kölcsönösen hatást gyakorolva, eredményezték (jelentős mértékben) az Alkotmánybíráskodás első kilenc évének – szerintem máig is ható – alkotmánybíráskodási gyakorlatát.

Mivel emléktörödékekről írok, nyilván nem kívánom bemutatni és értékelni Kilényi Géza alkotmánybírói munkáját, ezért kiragadok két nagyon jelentős, a későbbi években precedensként hivatkozott – általa, előadó alkotmánybíróként jegyzett – határozatot.

Rabár Ferenc, az Antall-kormány pénzügyminisztere, 1990 novemberében alkotmányértelmezést kérő indítványt nyújtott be az Alkotmánybíráshoz. Beadványában előadta,

hogy a kormány intézkedni kíván a korábban folyósított kedvezményes kamatozású, hosszú lejáratú lakáscélú kölcsönök kamatának felemeléséről. Az indítvány tartalmazta a kormány jogalkotási elképzeléseit is. A főtitkári előkészítő eljárásban, elolvasva a beadványt, biztos voltam benne, hogy ez alkalmas ad az alkotmánybírói hatáskör, a hatáskörgyakorlás kereteinek, határainak értelmezésére. Amikor Kilényi Géza az ügyet megkapta, felkerestem, mert kíváncsi voltam a véleményére. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy ezt az indítványt el kell utasítani, ugyanakkor az elutasítás alkalmas ad arra, hogy az Alkotmánybíráskodás kifejtse álláspontját alkotmányértelmező hatásköréről. Abban egyetértettünk, hogy, függetlenül attól, hogy a minisztert tájékoztatlansága, vagy esetleg felelősség-áthárító szándék motiválhatta, a tervezett jogalkotás alkotmánybíráskodási kontrollja iránti kormányzati igényt, ha ezt az Alkotmánybíráskodás felvállalná – azaz ilyen kiterjesztően értelmezné hatáskörét – és innen már idézem a határozat előadóját: „Ez pedig óhatatlanul odavezetne, hogy az Alkotmánybíráskodás magára vállalná a törvényhozó, sőt a végrehajtó hatalom felelősségét is és – az Alkotmányban rögzített államszervezeti elvekkel szöges ellentétben egyfajta alkotmánybíráskodási kormányzás alakulna ki.”<sup>3</sup>

Ahogy ígérte – s a beszélgetésünk során ezt tartotta a legfontosabbnak: ki kell mondani, hogy a hatalommegosztás elvét is figyelembe véve, szűken kell értelmezni az Alkotmánybíráskodás alkotmányértelmező hatáskörét.

A Teljes Ülés – elfogadva Kilényi Géza álláspontját – ki mondta, hogy a hatalmi ágak elválasztásának elve a „Magyar Államszervezet legfontosabb szervezeti és működési elve” s ennek alapján meghatározta az alkotmányértelmezési hatáskörének – lényegét tekintve – azóta is precedens kereteit.

A másik határozat a népszavazás, mint alkotmányjogi intézmény értelmezését bontotta ki, lényegében leállította, hogy a kormány az ún. „mérlegelés” népszavazással előzhessen a „kötelező” népszavazást, azaz: meg kell teremteni azokat a garanciákat, ami biztosítja az állampolgári népszavazás-kezdemenyezés – a kötelező népszavazás – realizálhatóságának jogi biztosítékait.

Kilényi Géza mikor megkapta az indítványokat, a tőle megszokott lendülettel kezdett a munkához, bezárkózott, senkit nem fogadott, és diktált, diktált.

Megszületett az igen jelentős, az új népszavazási törvény alapjait, egyben az Alkotmánybíráskodás új hatáskörét is meghatározó, de elvi tartalmában is precedens jelentőségű határozat.<sup>4</sup>

A határozat a képviselői útján történő, illetőleg a közvetlen (a népszavazás útján történő) hatalomgyakorlás viszonyának értelmezését, amit az Alkotmánybíráskodás 1993-ban<sup>5</sup> elsődleges és másodlagos („komplementer”) hatalomgyakorlásként határozott meg, kiegészítéssel finomította. Ez a sokszor idézett tétel így szól: „A közvetlen hatalomgyakorlás a népszuverenitás gyakorlásának kivételes formája, amely azonban kivételes megvalósulása eseteiben a képviselői hatalomgyakorlás felett áll.” Sokan ezt a tételt úgy hivatkozták meg, hogy az Alkotmánybíráskodás revízió alá vette az 1993-ban hozott határozat-

<sup>3</sup> 31/1990. (XII. 8.) AB határozat

<sup>4</sup> 52/1997. (X. 14.) AB határozat

<sup>5</sup> 2/1993. (I. 22.) AB határozat

tát. Olvassuk a szerzőt, aki egy esztergomi előadásában<sup>6</sup> tette helyre ezt a vitát: „Valójában a két idézett tétel (az 1993-as és az 1997-es alkotmánybírósági határozat – H.A.) a legteljesebb összhangban áll egymással, csupán arról van szó, hogy az ugyanannak az éremnek a két oldalát jelenítik meg.”

### III.

Kilényi Géza mandátuma 1998. november 23-án lejárt. Ő volt az az egyetlen alkotmánybíró, aki könnyek között vette le a talárt, így búcsúzott el tőlünk. A 70. születésnapjára kapott ünnepi kötetét az alábbi dedikációval adta át: „Dr. Holló András barátomnak, köszönettel a felejthetetlen laudációért, s emlékezve ama évtizedekre, amikor különböző frontokon, de együtt tettünk egyet és mást a jogállamiságért.”

Az említett születésnap köszöntőmben Ady Endrét idéztem:

„Mostmár megállhatok  
Már-már minden emléké  
De mégis, ha újra  
Ha százszor születnék  
A jussáért küzdő  
Lantos parittyás  
Csak ugyanaz lennék.”  
„Csak ugyanaz lennék”!

Igen, Kilényi Géza mindig ugyanaz volt és ugyanaz maradt: a hivatását szenvedélyesen szerető, annak élő, azt magas szinten művelő tudós, jogász. Saját szavaival: „Nem voltam ellenzéki, ellenálló, másként gondolkodó, legalábbis abban az értelemben, hogy – tudomásom szerint – e címek egyikét sem ragasztották rám. Politikus sem voltam. Jogásznak vélem magam, s gondolkozónak, szuverén gondolkozónak...”<sup>7</sup>

Így marad meg emlékeztemben.

### Prof. Dr. Verebélyi Imre a Szerkesztőbizottság tiszteletbeli elnöke Új Magyar Közigazgatás

#### *Néhány részlet egy kiemelkedő elméleti és gyakorlati életpályára gazdag szellemi örökségből*

Fájdalmat és szomorúságot okoz a halál, amely minden emberi élet elkerülhetetlen végső állomása. Vannak azonban kevesek, akiknek megadatik, hogy gazdag szellemi örökségük tovább él, a pályatársak megőrzik és többféleképpen tovább örökítik a tőlük megtapasztalt szakmai értékeket. A közülünk eltávozott Kilényi Géza professzor is ezen kevesek közé tartozik, korábbi közvetlen munkatársai közül nekem is a fentiekhez hasonló a teendőm. Az eredményes szakmai életútja során készült nagyszámú publikációját könyvtáraink őrzik. Közigazgatási jogi és a szélesebb értelemben felfogott

közjogi életpályájának főbb szakmai irányultságairól, alapvető értékeiről és törekvéseiről pedig a pályatársak tudnak számot adni.

A magyar közigazgatás-tudomány és államtudomány nagy történelmi személyiségeihez hasonlóan Kilényi Géza mielőtt eljutott volna a jogi rendszertani összegző korszakába előbb végigjárta az ide vezető út minden állomását. Előbb a jogalkalmazás területi, majd országos szintjén jelentős anyagi jogi és alaki jogi (főként eljárásjogi) tudásra tett szert. Megszerzett tételes jogi tudását a leggyorsabban változó jogágban is képes volt naprakészen tartani. Nemcsak gyakorlati munkahelyein, hanem kutatói és alkotmánybírói életszakaszában is hetente rendszeresen olvasta a változó (többször túl gyorsan változó) központi jogszabályok közlönyeit. Kutatóként, törvényeket előkészítő államszervezőként, alkotmánybíróként ezen széleskörű tételes jogi alapokra építette absztrakciós jellegű munkáit. Szarkasztikus aforizmaként „ködevőnek” hívta azon jogszabály előkészítőket, jogi kutatókat, tankönyvírókat, akik az élő jog és az élő joggyakorlat hiányos vagy téves ismeretere alapozták írásaikat.

Kilényi Géza 16 év ügyészi joggyakorlatot követően 1975-től „főállású” kutatóként és kutatásirányítóként bő egy évtizedet töltött el a Tanácsakadémia Tanácsigazgatási Szervezési Intézetében, amely 1978-tól – az Ő segítségével is – önálló Államigazgatási Szervezési Intézetté (ÁSZI) fejlődött. Szerencsésnek mondhatom magamat, hogy az ÁSZI-ban Kilényi Géza vezetőtársa és ami ennél is fontosabb kutatótársa lehettem. Eljárásjogi és szervezeti jogi kutatási témákban sokat tanulhattam tőle. Megismerkedhettem az általa eredményesen alkalmazott kutatási módszerrel. Nem szerettem „fantáziálni”, tényalapok nélkül „intuitív módon” valamit kitalálni. A feltárandó tudományos igazságot, az alkalmazott kutatási javaslatait enciclopédikus jogi ismeretek megszerzésével és azok módszeres logikai elemzésével közelítette meg. Az ésszerű és „mérnöki pontosságú” egymásból kinövő logikus következtetések híve volt. Csak azt a kutatást becsülte, amely nem áll meg az összefüggések feltárásánál, hanem eljut a fejlődési folyamatokból kikövetkeztethető valamilyen megoldási javaslat kidolgozásához. A megoldási javaslattal lezárt tanulmányai első kéziratát rendszerint szűkebb körű beszélgetéseken tesztelte. Arra kérte a témához értő kollegát, hogy ne abban erősítse meg, amiben jónak látja az anyagot, hanem „az ördög ügyvédjeként” az ellenkező álláspontok esetleges aktualitására hívja fel figyelmét. Kutatásai azt a stratégiai kutatási irányt erősítették, hogy a növekvő, esetleg csökkenő jó közérdekű célokhoz minden esetben cselekvőképes és megfelelő kapacitásokkal bíró – helyi és központi – közigazgatást kell hozzárendelni. Olyat, amely a demokratikus jogállamiság keretei és korlátai közt képes megfelelni alapvető rendeltetésének. Éles vitákat folytatott a közérdekűséget eltúlzott magánpiaci szemlélettel aláásó, a mindenáron az államot csökkentő–olcsósító irányzat hazai képviselőivel. Az Intézet éves munkaterveiben, mint kutató a jogdogmatikai témákon túlhaladva főként helyi igazgatási témákat vállalt fel. Ezeket elsősorban köz-szervezési szempontokból vizsgálta (fővárosi igazgatás, igazgatási és szolgáltatási helyi társulások, városkörnyéki igazgatás stb.) Az Intézetben készítette el jogdoktori disszertációját a kör-

<sup>6</sup> A képviseleti és közvetlen demokrácia viszonya a magyar államszervezetben. (1999)

<sup>7</sup> Lásd „Az Alkotmányjogi Tanács tevékenysége” c. tanulmányomhoz írt előszavát (Államtudományi Kutatóközpont, Budapest, 1992. 2. oldal)

nyezetvédelmi igazgatás köréből. 1981-ben az 1957 óta hatályos államigazgatási eljárási törvény átfogó felülvizsgálatával foglalkozó bizottság elnöke lett. Intézeti kutatásszervezőként és tudományos igazgató-helyettesként kiváló kollégákat gyűjtött maga köré és motivált kutató munkára. Kutatásszervezési képességeire az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete is felfigyelt. Kovács István akadémikus, mint elnök felkérte, hogy félállásban vegye át az 1972-ben elindított „A közigazgatás fejlesztésének komplex tudományos vizsgálata” c. 15 éves kutatási program kibontakoztatási szakaszának szervezési feladatait. Kilényi Géza 1986-tól főállásban átment az akadémiai intézetbe. Intézeti búcsúztatásakor az ott elvégzett kutatói és kutatásszervezői tevékenységére úgy tekintett vissza, hogy „megette, ami a dolga volt”. Mi meg azt mondtuk, hogy annál jóval többet tett: meghatározó módon hozzájárult ahhoz, hogy az ÁSZI a korszak legjobb közigazgatási kutatóhelyei közé tartozhatott. Intézeti kutató munkája és a későbbi korszakaiban kiteljesedő alkotmányjogi, kutatási-, kutatásszervezési tevékenysége azt bizonyítja, hogy kiemelkedő tehetségét szorgalommal és legendás munkabírással komoly tudományos tudássá fejlesztette. Szilárd elkötelezettséggel, ha kellett konfliktusok felvállalásával kiállt az általa követett és továbbfejlesztett közjogi értékekért. Az ÁSZI-ban hozzá beosztott kollegái – humorosan, ám tévesen –, ezredes uramnak szólítva csipkedték, pedig tudták, hogy Ő valójában vezérlő tábornok. Kilényi Géza nem akart meghunyászkodó, kedveskedő, könnyű ember lenni. A „nehéz emberek” rögös életútját választva elkötelezettséggel és nagy hivatástudattal, ambíciózusan haladt előre ezen az úton. Vallotta és le is írta, hogy az ambíciózus jelző nem minden esetben negatív jelző, vannak ugyan is ambíciózus szakemberek, akikre az a jellemző, hogy a haladás szekerét „tolják előre”.

Kilényi Géza az öntudatos tudósok rendíthetetlen bátorságával lépett fel, ha szakmai értékeket sértő félművelt politikussal vagy hiányosan felkészült minisztériumi hivatalnokokkal szemben kellett álláspontját megvédeni. Amikor pedig kisebb vagy nagyobb szakmai „vészhelyzetet” tapasztalt, akkor nem maradt tétlen. Az Új Magyar Közigazgatás szerkesztőbizottsága hálával emlékezik Kilényi Géza egy évtizeddel ezelőtti kiállítására és támogatására. A korabeli Miniszterelnöki Hivatalnak alárendelt és jelentős anyagi erővel bíró Magyar Közlöny- és Lapkiadó vezetője 2006-ban közölte, hogy rövid időn belül beszünteti az 1990 óta szakmai elismertség mellett megjelenő Magyar Közigazgatás c. szakmai folyóiratot és annak kiadását. A központi nyomásra bekövetkezett lapfelszámolást követően több mértékadó közgazgatási és közjogi szakember azon a véleményen volt, hogy a független lapot valahogyan újra kellene indítani. Kilényi Géza ekkor bátran kiállt és elsőként sürgette és segítette a folyóirat újraindítását. Az előkészítő munkálatokat követően 2008 novemberében megjelenhetett az Új Magyar Közigazgatás c. szakmai-tudományos folyóirat első száma, amelyben Kilényi Géza írta a bevezető tanulmányt. Más kiváló közgazgatási és közjogi tudósokkal egyetemben ott találhatjuk

a Szerkesztőbizottság alapító tagjai<sup>8</sup> között. E feladatkörében is példamutatóan tette a dolgát. A Szerkesztőbizottság ülésein stratégiai irányokat javasolt, azok megvalósításaként megírandó témalistát állított össze. Ajánlatot tett potenciális szerzőkre, felvállalta bizonyos szerzők szóbeli felkérését. Bekérte az Őt érdeklő tanulmányok kéziratát és számos kéziratot maga lektorált. Mindezt szakmai elkötelezettségből, térítés nélkül! Lektorként irtotta a zavaros fogalmakat és fogalmazást, az alig érthető, jogászok stílusú „bikkfanyelvet” a szabatos fogalmazás híve és hirdetője volt. Élvezte és a szerkesztő társai is élvezték azt, amikor belső megbeszéléseink napirendjére valamilyen jelentős szakmai témát tűztünk ki, ahol szenvedélyesen és felkészülten vitatkozhatott.

A Szerkesztőbizottság vezetőivel konzultálva az az álláspontunk alakult ki, hogy nem elégszünk meg egy egyszeri megemlékezéssel, hanem a maguk módján elősegítjük Kilényi Géza szakmai munkásságának továbbörökítését. Ezen vállalkásunk teljesítését azzal kezdjük, hogy a folyóiratban leközlöljük Kilényi Géza nálunk megjelentetett tanulmányainak bibliográfiáját. Jövőbeni lapszámainkban, amikor Kilényi Géza fő kutatási tevékenységéhez közelálló témát dolgozunk fel, akkor az idevágó cikkeket vagy külön is kiterünk Géza lényeges gondolatainak összefoglalására. Megkeressük a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektorát, hogy az Államtudományi és Közigazgatási Karon most kifejlődő új kutatóintézetben valamint a Kar könyvtárában kellőképpen őrizték meg Kilényi Géza szakmai értékeit. (Elképzelhetőnek tartjuk például, hogy a Kar könyvtárában egy helyen hozzáférhetővé tessék Kilényi Géza munkáit, vagy a Kilényi Géza Archivumot.) Javasoljuk továbbá, hogy velünk és a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karával együttműködve, ésszerű időben szervezzék meg a Kilényi Géza Emlékkonferenciát.

<sup>8</sup> DR. BEKÉNYI JÓZSEF fősztályvezető, szakmai főtanácsadó, Önkormányzati Minisztérium; DR. BENCZE JÓZSEF rendőr altábornagy, az ORFK vezetője; DR. BÉRCESI FERENC, a Magyar Közigazgatási Kar Baranya Megyei Tagozatának vezetője; DR. DARÁK PÉTER, a Közigazgatási Bírák Egyesülete főtítkára; DR. FEHÉR JÓZSEF, a Magyar Köztisztviselők és Közalkalmazottak Szakszervezete főtítkára; DR. GYERGYÁK FERENC, a Köztisztviselők Szakmai Szervezeteinek Szövetsége főtítkára; DR. HOLLÓ ANDRÁS, az Alkotmánybíróság helyettes elnöke; DR. IMRE MIKLÓS tanszékvezető, a Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Karának dékánja; JENEI GYÖRGY egyetemi tanár, a NISPACEE elnöke; PROF. EMERITUS DR. KILÉNYI GÉZA DSC, az MTA Közigazgatás-tudományi Bizottságának elnöke; DR. KOVÁCS ÁRPÁD, az Állami Számvevőszék elnöke; DR. LAMM VANDA akadémikus, az MTA Jogtudományi Intézetének igazgatója; DR. PATYI ANDRÁS tanszékvezető, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar tudományos dékán-helyettese; PÁLNÉ DR. KOVÁCS ILONA DSC, az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézetének igazgatója; DR. STUMPF ISTVÁN, a Századvég igazgatója; DR. SZABÓ LAJOS, az Igazságügyi Hivatal főigazgató-helyettese; DR. SZEKERES ANTAL jegyző, Debrecen Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, Helyi Választási Iroda vezetője; SZITTNER KÁROLY fősztályvezető, kormány-főtanácsadó, Miniszterelnöki Hivatal; DR. TORDAI CSABA államtitkár, Miniszterelnöki Hivatal; PROF. DR. VEREBÉLYI IMRE DSC, a Szerkesztőbizottság elnöke, a Magyar Közigazgatás alapító főszerkesztője; DR. ZONGOR GÁBOR, a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége főtítkára.

## Kilényi Géza Magyar Közigazgatás és Új Magyar Közigazgatás folyóiratokban megjelent publikációi

- KILÉNYI GÉZA: *Az alkotmánybíráskodás külföldön és nálunk.* – In: Új Magyar Közigazgatás, ISSN 2060-4599, 2012. (5. évf.), 7-8. sz., 32–43. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A Ket. átfogó felülvizsgálata elé.* – In: Új Magyar Közigazgatás, ISSN 2060-4599, 2011. (4. évf.), 3. sz., 53–59. p.
- KILÉNYI GÉZA: *Az Alkotmánybíróság húsz évéről.* – In: Új Magyar Közigazgatás, ISSN 2060-4599, 2011. (4. évf.), 4. sz., 40–54. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A Ket. átfogó módosítása előtt.* – In: Új Magyar Közigazgatás, ISSN 2060-4599, 2008. (1. évf.), 1. sz., 5–16. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A közigazgatási szervek jogi személyiségének problémái.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 2006. (56. évf.), 8. sz., 449–468. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A Ket.-ről a jogalkotás és a jogalkalmazás tükrében.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 2006. (56. évf.), 1. sz., 1–16. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A közigazgatásra vonatkozó általános szabályok a közigazgatási szervezeti törvényben.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 2004. (54. évf.), 7. sz., 386–402. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A közigazgatási hatósági eljárás általános szabályairól szóló törvény szabályozási koncepciója.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 2002. (52. évf.), 1. sz., 1–24. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A nép, mint hatalmi tényező.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 2001. (51. évf.), 2. sz., 79–85. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A közigazgatási eljárásjog átfogó tudományos elemzése.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 2000. (50. évf.), 3. sz., 129–156. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A képviseleti és a közvetlen demokrácia viszonya a magyar államszervezetben.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 1999. (49. évf.), 12. sz., 673–681. p.
- KILÉNYI GÉZA: *Szankciók és kényszerintézkedések a közigazgatási eljárásjogban.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 1998. (48. évf.), 2. sz., 65–100. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A parlament és a kormány viszonya a hatalom-megosztás rendszerében.* – In: Magyar Közigazgatás, ISSN 0865-736X, 1994. (44. évf.), 5. sz., 268–278. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A köztársasági elnöki tisztség a nemzetközi jogösszehasonlítás tükrében.* – In: Magyar közigazgatás, ISSN 0865-736X, 1994. (44. évf.), 10. sz., 577–584. p.
- KILÉNYI GÉZA: *A köztársasági elnöki tisztség a nemzetközi jogösszehasonlítás tükrében (II.).* – In: Magyar közigazgatás, ISSN 0865-736X, 1994. (44. évf.), 11. sz., 641–648. p.
- KILÉNYI GÉZA: *Az Alkotmánybíróság és az önkormányzatok.* – In: Magyar közigazgatás, ISSN 0865-736X, 1992. (42. évf.), 12. sz., 699–708. p.
- KILÉNYI GÉZA: *Az alkotmánybíráskodásról.* – In: Magyar közigazgatás, ISSN 0865-736X, 1991. (41. évf.), 1. sz., 1–9. p. (MATARKA cikkazonosító:835997)
- KILÉNYI GÉZA: *A közigazgatási bíráskodás néhány kérdése.* – In: Magyar közigazgatás, ISSN 0865-736X, 1991. (41. évf.), 4. sz., 296–303. p.